

PRISPEVEK K RAZUMEVANJU MEDVOJNEGA DELOVANJA
AMERIŠKEGA ČASTNIKA JOHNA BLATNIKA V SLOVENIJI*Blaž TORKAR*Vojaški muzej Slovenske vojske, Engelsova 15, SI-2000 Maribor
e-mail: Blaz.Torkar@mors.si*IZVLEČEK*

Ameriški stotnik slovenskega rodu, John Blatnik, je med vojno deloval kot vodja ameriške misije z imenom Arrow pri Glavnem štabu NOV in POS. Pred prihodom v Slovenijo je deloval na Hrvaškem. V času službovanja v Sloveniji je bil kot pripadnik ameriške misije pod stalnim nadzorom partizanskih obveščevalnih oziroma varnostnih krogov. V Blatnikovih medvojnih poročilih je ohranjenih veliko zanimivih informacij o političnem in vojaškem položaju v Sloveniji, predvsem o napeti situaciji v Julijski krajini ob koncu vojne. Zanimive so tudi njegove analize odnosov med zahodnimi zavezniki, Sovjeti in partizani.

Ključne besede: John Blatnik, OSS, OZNA, obveščevalne službe, vojaška misija, druga svetovna vojna

CONTRIBUTO SULL'ATTIVITÀ DELL'UFFICIALE AMERICANO
JOHN BLATNIK IN SLOVENIA NEL PERIODO BELLICO*SINTESI*

Il capitano americano di origine slovena John Blatnik durante la guerra fu attivo come capo della missione americana denominata Arrow presso il Quartier generale dell'Esercito di liberazione nazioanle (NOV) e dei Distaccamenti partigiani sloveni (POS). Prima dell'arrivo in Slovenia operò in Croazia. In quanto appartenente alla missione americana, nel periodo di servizio in Slovenia fu sottoposto al costante controllo dei servizi segreti ovvero di sicurezza partigiani. Le relazioni stilate da Blatnik durante la guerra conservano numerose interessanti informazioni sulla situazione politica e militare in Slovenia, in particolare in merito alla tesa situazione nella Venezia Giulia alla fine della guerra. Altrettanto interessanti sono le sue analisi dei rapporti tra alleati occidentali, sovietici e partigiani.

Parole chiave: John Blatnik, OSS, OZNA, servizi segreti, missione militare, seconda guerra mondiale

UVOD

Na začetku druge svetovne vojne je bil eden od ciljev Anglo-Američanov vzpostavitev uradnih vojaških zastopstev držav protifašistične koalicije na zasedenih ozemljih v obliki anglo-ameriških vojaških misij. Da bi razumeli politično in vojaško situacijo, so Britanci že kmalu po začetku vojne pošiljali misije obveščevalnih služb na sovražnikova zasedena ozemlja, da bi pridobili obveščevalne informacije politične in vojaške narave. ZDA so za razliko od Britancev še vedno imele zastarel obveščevalno-varnostni sistem, ki je bil potreben temeljite reorganizacije, zato je Velika Britanija kot izkušena vodilna sila na obveščevalnem področju predlagala, da bi v ZDA obstajala centralna obveščevalna služba, s katero bi si lahko izmenjevali obveščevalne informacije. Do reorganizacije ameriškega obveščevalno-varnostnega sistema so si Britanci obveščevalne informacije izmenjevali z obveščevalno službo ameriške mornarice (Office of Naval Intelligence – ONI) in zveznim uradom za preiskave (Federal Bureau of Investigation – FBI), kar je povzročalo številne motnje in neučinkovitosti, poleg tega pa je na ameriški strani primanjkovalo izkušenih obveščevalnih analitikov.

Rezultat reorganizacije obveščevalno-varnostnega sistema je bil nastanek nove obveščevalne službe, ki je nastala 11. julija 1941 in se imenovala Urad za koordinacijo informacij – Coordination of Information (COI). Slednji je bil majhna civilna obveščevalna služba, ki je veljala za predhodnico kasnejšega OSS, njegov vodja pa je postal general William J. Donovan. Takoj po svojem nastanku je COI naletel na napade drugih vladnih agencij in služb, ki so bile odgovorne za obveščevalno delo. Tu gre predvsem za FBI, ONI in vojaško obveščevalno službo (G-2), ki so oblikovale koalicijo proti COI. Ta do napada na Pearl Harbour, 7. decembra 1941, ki je pomenil vstop ZDA v drugo svetovno vojno, ni igral pomembne vloge v obveščevalno-varnostnem sistemu ZDA, zato so bile potrebne spremembe po vstopu ZDA v vojno. Da bi rešil problem negativne percepcije novonastale obveščevalne službe, je Donovan predlagal, da bi COI prešel pod nadzor združenega ameriškega generalštaba (Joint Chiefs of Staff – JCS), kar je vodilo tudi v preimenovanje in reorganizacijo COI (Smith, 1983; Chalou, 1991; Brown, 1976; O'Donnel, 2004; Smith, 1972; Ford, 1992; Lindsay, 1998; Kloman, 2005; Roosevelt, 1976).

Tako se je COI po ukazu ameriškega predsednika Franklina Delana Roosevelta 13. julija 1942 preimenoval in ustanovljen je bil Urad za strateške službe (Office of Strategic Services – OSS), ki ga je poosebljal že omenjeni Donovan. Njegov glavni namen je bilo delovati na področju sabotaže, špijonaže in kontrašpijonaže na zasedenih ozemljih, gverilsko in psihološko bojevanje, podpora podtalnim skupinam in odporniškim gibanjem ter stiki s tujimi narodnostmi v ZDA. OSS je deloval pod jurisdikcijo JCS, razdeljen pa je bil na več odsekov, ki so bili neposredno pod nadzorom Bele hiše (O'Donnel, 2004, 11–16; Bajc, 2006, 54–55; Roosevelt, 1975, 9; Cave Brown, 1976, 42–61; Harris Smith, 2005, 1–31).

Že leta 1942 je OSS ugotavljal, da v Jugoslaviji obstajajo patriotske skupine, ki se upirajo silam osi in da zanje ni dovolj samo zagotavljati orožje, municijo, hrano in denar, ampak tudi primerne častnike za zvezo, ki bi bili v okviru vojaških misij poslani v zasedeno Jugoslavijo. Pod izrazom »patriotske skupine« je OSS najverjetneje mislil četniško gibanje Draže Mihailovića, saj je v začetku leta 1942 v mednarodni javnosti še vedno prevladovalo mnenje, da je četniško gibanje glavni dejavnik upora v Jugoslaviji. OSS je za operacije v Jugoslaviji želel rekrutirati Američane jugoslovanskega izvora, izučene v sabotažnem delovanju in z znanjem jezikov jugoslovanskih narodov, kar pa je novonastali obveščevalni službi predstavljal velik problem zaradi pomanjkanja primerne kadra. Ključne naloge britanskih in ameriških misij v Jugoslaviji oziroma Sloveniji so bile poleg zbiranja obveščevalnih informacij tudi izvajanje pomoči in podpore odporniškemu gibanju, predvsem pri organizaciji sabotaž, med katerimi velja omeniti tiste proti slovenskim (jugoslovanskim) železnicam, kot sta bili operaciji »Ratweek« in »Bearskin« (Bajc, 2008, 343–358). Po spustu prvih agentov OSS znotraj anglo-ameriških misij na območje Jugoslavije, avgusta 1943, je OSS ugotavljal, da se ameriško osebje v Jugoslaviji srečuje z veliko težavami, kot je nepoznavanje lokalnega jezika, poleg tega pa se je na terenu čutila prednost Britancev, ki so po njihovem mnenju velikokrat delovali dvomljivo in nejasno (NARA, 7; 1).

Večino Slovencev, ki so sodelovali z OSS, so predstavljali nekdanji italijanski in nemški vojaki, ki so bili zajeti s strani britanske ali ameriške vojske. OSS jih je novačil za vstop v njegove vrste in izuril kot radiotelegrafiste in šifrerje. Tiste, ki so uspešno zaključili urjenje, so kot pripadnike ameriških misij poslali k partizanom v Slovenijo in na Hrvaško. Večina slovenskih pripadnikov misij OSS je po vojni zapustila Slovenijo zaradi nenehnega sumničenja s strani nove komunistične oblasti. Slovence v britanskih in ameriških misijah so med vojno nenehno nadzorovali in sumili vohunstva, vendar sta se njihova pot in usoda v marsičem razlikovali. Vsi so se prostovoljno odločili za vstop v anglo-ameriške obveščevalne službe, vendar izbrani sodelavci OSS niso šli najprej v Jugoslovanski kraljevi gardni bataljon, ampak neposredno v ameriško obveščevalno službo. Slovenski pripadniki ameriških misij OSS po koncu vojne niso doživeli tragične usode, medtem ko je velik del Slovencev, ki so sodelovali z britanskimi obveščevalnimi službami, ob koncu vojne skrivnostno izginil. Njihovo izginotje oziroma likvidacije so bile posledice spletk komunistične partije in jugoslovanskih varnostno-obveščevalnih služb.

JOHN BLATNIK V ARHIVIH OZNE

Poleg Slovencev, ki so jih Američani rekrutirali iz taborišč vojnih ujetnikov v Italiji, so bili nekateri v OSS poklicani kot ameriški državljani slovenskega rodu, med katerimi so bili tudi stotnik John Blatnik, stotnik Andrej Kobal in poročnik Ilyja Bratina. Glavni razlog za njihovo rekrutacijo je bilo poznavanje slovenskega

ozemlja, politične in gospodarske situacije v Sloveniji ter znanje slovenskega jezika. Rekonstrukcijo delovanja in zvez ameriških misij ter njenih članov je Uprava državne varnosti (UDV) opravila januarja 1957, v dokumentih njenega gradiva pa dobimo imena skoraj vseh Slovencev in ameriških državljanov slovenskega rodu, ki so sodelovali z ameriško obveščevalno službo OSS.

Eden takih in za UDV izrazito zanimiv je bil tudi stotnik John Blatnik,¹ ki ga je medvojna Organizacija za zaščito naroda (OZNA) stalno nadzorovala. Blatnik je 8. januarja 1945 prevzel vodstvo ameriške misije v Glavnem štabu NOV in POS. V času svojega bivanja v Sloveniji je navezal stike s kulturnimi delavci pri Glavnem štabu, s svojimi sorodniki in z ljudmi, pri katerih so stanovali posamezni člani njegove misije. UDV je v svojem elaboratu o ameriških misijah ugotavljala, da se je Blatnik v javnosti izkazoval kot simpatizer Narodnoosvobodilnega gibanja (NOG), v resnici pa naj bi bil njegov sovražnik. V osebni mapi je omenjeno, da je bil takrat star 32 let, doma iz Minnesote in po činu kapetan ameriške vojske. Kot njegove izrazite značilnosti se omenja: »Govori glasno bolj počasi slovenščino s tipičnim dolenjsko-notranjskim naglasom. Korekten a na lep način vsiljiv v svojih predlogih« (AS, 2). O svojem službovanju v Sloveniji in na Hrvaškem je Blatnik napisal tudi zaključno poročilo, ki ga je pred leti objavil Dušan Biber (Biber, 1988, 199–211; NARA, 10). Podobna poročila so morali napisati tudi drugi anglo-ameriški častniki za zvezo pri slovenskih partizanih, njihove ugotovitve pa so bile podobne, saj so vsi pozitivno pisali o partizanskem boju, negativno pa so ocenjevali partizansko vodstvo, ki je stalno nadzorovalo obveščevalno delovanje in omejevalo gibanje anglo-ameriških misij. Poleg Blatnikovega poročila je leta 1983 dr. Tone Ferenc objavil poročilo majorja Franklina A. Lindsaya o njegovem delovanju med štajerskimi partizani (Ferenc, 1983, 99–114).

V ameriških dokumentih OSS in dokumentih OZNE najdemo zapisnike in zaslisanja o Američanu Hilinger Mihaelu,² zajetem državljanu ZDA, ki se je na poti iz Srbije prek nemškega ujetništva in pobega znašel v Sloveniji. V Glavni štab NOV in POS je prišel decembra 1944 skupaj z zavezniškimi evakuiranci. OZNA ga je aretirala kot agenta gestapa, poleg tega pa so pri njem dobili tudi najnovejše ameriške dokumente. Blatnik si je prizadeval pomagati Hollingerju, zato je o njem in njegovem državljanstvu 17. januarja 1945 poizvedoval pri svojih nadrejenih. Ti so potrdili Hollingerjeve trditve, da je državljan ZDA, zato mu je Blatnik pomagal pri evaku-

1 Stotnik John Blatnik (1911–1991), ameriški Slovenec, doma iz Dobindola pri Gornjih Sušicah pri Novem mestu. Rodil se je kot otrok slovenskih izseljencev v rudarskem mestecu Chisholm v ameriški državi Minnessota. Bil je član senata ameriške zvezne države Minnessota in tudi član ameriškega kongresa.

2 V ameriških dokumentih NARE se omenja pod imenom Michael Hollinger (rojen 30. avgusta 1919 v Chicagu, v Jugoslavijo prišel študirat leta 1936). Več o Hollingerju v NARA, 12; 11; Dornik Šubelj, 2006, 81–92.

aciji iz Slovenije. Dokumenti OZNE bremenijo Blatnika, saj naj bi Hollingerju priskrbel polet iz Slovenije v Bari in mu ob tej priliki tudi izročil neke dokumente. Blatnik je zagovarjal Hollingerja, ki je priznal, da je bil prisiljen delati za nemško tajno policijo. V verodostojnost Hollingerjeve pripovedi pa je dvomil tudi nadporočnik Daniel Desich, ki je nekaj časa vodil ameriško misijo pri Glavnem štabu NOV in POS (AS, 3; NARA, 12; 2; 11). Hollingerja je aretacija psihično popolnoma demoralizirala in izčrpala, mislil je, da so se vsi zarotili proti njemu, zato je nameraval narediti samomor. Nazadnje so ga partizani izpustili in Blatnik mu je priskrbel polet v Bari. V Bariju so ga poslali v bolnico, kjer so nevropsihiatri ocenili, da je suicidalen in da je konstitutivni psihopat (NARA, 11). Po ocenah OZNE naj bi se v Blatnikovem krogu nahajali tudi slikar Božidar Jakac s soprogo Tatjano, Čoro Škodler in njegova soproga ter Marjan Kozina.

Po mnenju OZNE naj bi zvezo z Blatnikom vzdrževala tudi soproga Božidarja Jakca, ki naj bi mu dajala obveščevalne podatke, drugo zvezo pa naj bi imel z Milanom Kocjanom, ki je bil pri frontnem gledališču VII. korpusa. Pri obveščevalnem delovanju v Novem mestu naj bi Blatnik uporabljal tudi zveze soproge Milana Kocjana in Ane Sitar iz Toplic, ki je bila znana po svojih zvezah z britansko misijo. Omenjene so še druge osebe, s katerimi naj bi Blatnik imel stik in ki jih je po vojni večkrat obiskoval.

V dokumentih UDV se kot Blatnikovi sodelavci omenjajo ameriški padalci slovenskega rodu, Marijan Česnik, Miloš Kosec in Vlado Ivančič (AS, 4). Vsi trije so bili bivši interniranci, ki so po kapitulaciji Italije pobegnili iz taborišča Gonars in 10. novembra 1943 prebežali k zaveznikom na jug Italije. Pridružili so se 1. prekomorski brigadi, nato pa jih je partizanski politični komisar Marjan Barišič povabil na razgovor in jim ponudil, da gredo v Slovenijo. Po krajšem zaslišanju in zdravniškem pregledu so dvanajst Jugoslovanov poslali na trimesečno urjenje ameriške obveščevalne službe OSS, ki ga je vodil ameriški major Francis Arnoldy. Poleg Kosca, Ivančiča in Česnika so bili na urjenju še trije Slovenci, in sicer Radko Bajt, Vladimir Kumar in Zdravko Marušič. Vsi razen Marušiča so bili nato poslani kot radiotelegrafisti in tolmači med partizane v Jugoslavijo, kjer so prijateljevali tudi z Johnom Blatnikom. Ivančič in Kosec, ki sta delovala kot radiotelegrafista med hrvaškimi partizani, sta se šele ob koncu vojne vrnila v Slovenijo. Zaradi napetih odnosov med zahodnimi zavezniki in partizani, ki so se še posebej zaostriili v drugi polovici leta 1944, sta Ivančič in Kosec izgubila vso voljo in motivacijo ter interes za delo. Oba sta bila namreč neprestano nadzorovana s strani partizanov, njuno gibanje pa je bilo omejeno, saj ju je partizansko vodstvo sumilo, da vohunita za zahodne zaveznike. Partizani so negativno obravnavali vse civilne osebe in vojake, ki so bili v dobrih odnosih z zahodnimi zavezniki, zato sta se bala za svojo varnost in menila, da v bodoče ne bo varno živeti v Jugoslaviji. Marijan Česnik je bil konec vojne evakuiran s pomočjo Blatnika, saj ga OSS ni hotel demobilizirati z obrazložitvijo, da ga še potrebujejo. Blatnik je razumel Česnikovo

željo po vrnitvi v Ljubljano, zato ga je dal poklicati k sebi v Trst, kjer mu je tolmačil. Blatnik je nato izposloval, da ga je OSS 27. julija 1945 odpustil z laskavo pohvalo (Jevnikar, 2000a, 173–175; 2000b, 203–205).

ZAKLJUČNO POROČILO O SLUŽBOVANJU STOTNIKA JOHNA BLATNIKA

Blatnikovo zaključno poročilo zajema kronološko poročilo o njegovem bivanju, natančno analizo političnega in vojaškega dogajanja v Sloveniji in na Hrvaškem, odnose s partizanskim vodstvom in drugimi zavezniškimi misijami ter predloge za izboljšanje dela na terenu. Velik del Blatnikovega delovanja pa je zajet tudi v depešah in drugih vojaških sporočilih o vojaški situaciji v Sloveniji, ki jih je redno pošiljal svoji bazi. V zaključnem poročilu Blatnik navaja, da je 12. avgusta 1944 poletel iz italijanskega mesta Brindisi v Glino na Hrvaškem, kjer je vodil ekipo za reševanje letalcev, v kateri so bili še višji vodnik Joseph Bradshaw ml. in desetnik Arthur S. Kern. Bili so ena od skupin pod poveljstvom polkovnika Georga Kraigherja, ki je imel nalogo iskati in evakuirati ameriške letalce, sestreljene nad Jugoslavijo, in tiste, ki so se s padalom spustili na jugoslovansko ozemlje. Takrat je anglo-ameriško misijo pri hrvaškem Glavnem štabu vodil ameriški stotnik George Selvig. Med bivanjem na Hrvaškem je Blatnik mdr. poročal o slabih odnosih med zavezniškimi misijami in partizanskim štabom. Veliko zavezniških misij je v partizanskih štabih obtičalo, ker niso imeli dovoljenja za bivanje v Jugoslaviji s Titovim podpisom. Blatnikova misija se je septembra 1944 zaključila, osebje pa so evakuirali v Bari (Biber, 1988, 200).

Blatnik se je z misijo OSS Durand ponovno vrnil na Hrvaško, 20. novembra 1944, ko so ga iz Barija v Italiji prepeljali v Korenico, južno od Bihaća. Z njim sta ponovno bila višji vodnik Joseph Bradshaw ml. in vodnik Arthur S. Kern, poveljeval pa jim je podpolkovnik Lanning MacFarland (NARA, 8). V Slovenijo je prvič prišel 25. novembra 1944, ko je s polkovnikom Elleryjem Huntingtonom in višjim vodnikom Walterjem Musulinom odpotoval iz Hrvaške na obisk k slovenskem glavnem štabu, kjer se je seznanil z generalmajorjem Dušanom Kvedrom, vodjo britanske misije podpolkovnikom Petrom Moorom in političnim komisarjem Borisom Kidričem.

Drugič je prišel v Slovenijo 4. januarja 1945 z vodnikom Arthurjem Kernom in majorjem Williamom Pearsom. Stanovali so v Paki pri Črnomlju, kjer so bile nastanjene britanska, ameriška in del sovjetske misije. Ameriško misijo je pred prihodom Blatnika vodil nadporočnik Daniel Desich. Misija je bila pri slovenskem Glavnem štabu do decembra 1944, potem pa se je preselila v štab VII. korpusa, ki se je v glavnem gibal v okolici Pake, Žužemberka in nazadnje krenil proti Hrvaški. Iz Hrvaške je spet potoval proti Sloveniji, kjer je skupaj s slovenskim Glavnim štabom maja 1945 odšel v Ajdovščino in naprej v Gorico in Trst, kamor se je ponovno vrnil junija 1945 (Biber, 1988, 203).

V svojem poročilu je Blatnik natančno analiziral odnose s partizani, tako na Hrvaškem kot v Sloveniji. Ugotavljal je, da so bili partizani zelo naklonjeni Sovjetom,³ vendar ni videl veliko znamenj komunistične indoktrinacije, njihova ljubezen do Sovjetske zveze pa je izhajala iz tradicionalne nagnjenosti do t. i. matere Rusije in do njene moči, ki je počasi uničevala Nemce. Zaradi nevednosti preprostih ljudi je imel velike težave v pojasnjevanju, kakšno vlogo imajo ZDA kot njihova zaveznica. Težko so sprejemali ameriško medvojno vlogo, dokler niso zahodni zavezniki odprli druge fronte. Blatnik je ugotavljal, da so navadni vojaki silno malo vedeli o ameriškem in britanskem deležu v vojni. Po Blatnikovih ocenah je bil odnos Slovencev do Britancev hladen, medtem ko so Američane sprejemali topleje.

Tako kot drugi ameriški častniki za zvezo med slovenskimi partizani je tudi Blatnik v svojem poročilu navajal, da so se odnosi med zavezniškimi misijami in partizani krhali, kar se je najbolj odražalo v omejevanju njihovega gibanja, saj se člani misij nikamor niso smeli premakniti brez partizanskega spremstva in dovoljenja. Do strožjega nadzora nad zavezniškimi misijami je prišlo poleti 1944 in tudi v zimi 1944–45, kar je občutil tudi Blatnik. Zmanjševanje zavezniške vojaške in materialne pomoči, ameriška misija pri četnikih v Srbiji in vse večje jugoslovansko naslanjanje na Sovjetsko zvezo je zaostriло odnose med zahodnimi zavezniki in partizani. Blatnik je tudi ugotavljal, da so bili odnosi in ozračje v štabih korpusov in glavnem štabu popolnoma drugačni kot v nižjih enotah. V višjih štabih so se namreč močno čutili vplivi političnega komisarja, komunistične linije, naklonjenost do Sovjetske zveze in nenaklonjenost do ZDA in še posebej do Velike Britanije. Veliko težav je imel s pridobitvijo dovoljenja za gibanje po terenu, kjer bi lahko obiskal tudi nižje štabe in bojne enote.

Zavezniki so s pomočjo majorja Bora (Boris Čižmek) in dveh poročnikov vzdrževali stike z Glavnim štabom. Vsa obveščevalna sporočila, pomembna za njihovo delovanje, so dobivali iz Glavnega štaba. Vsako zahtevo in pomembna vprašanja so morali natipkati in preko poročnikov za zvezo pošiljali ustreznim častnikom v štabu. Sovjeti so imeli za razliko od Britancev in Američanov višji položaj in ugodnosti, kar se je kazalo že v njihovi mobilnosti, saj so imeli svoj avto, šoferja, boljšo hrano in boljši dostop do obveščevalnih podatkov.

Odnose med Britanci in Američani v obdobju med 8. januarjem in 19. majem ne opisuje kot najboljše, saj jih je ocenil z besedami: *»Imel sem občutek, da več oficirjev iz njihove misije ni preveč naklonjenih Združenim državam. Junija in februarja sem pogosto zahajal k njim, oni pa so nam redkokdaj vračali obiske in tako sem tudi jaz postopoma nehal zahajati tja. Bili so neznansko skrivnostni, celo glede čisto navadnih stvari«* (Biber, 1988, 209).

3 Blatnik v poročilu uporablja besedo »Rusi«, vendar zaradi korektnosti uporabljam besedo »Sovjeti« in namesto »Rusije« poimenovanje »Sovjetska zveza«.

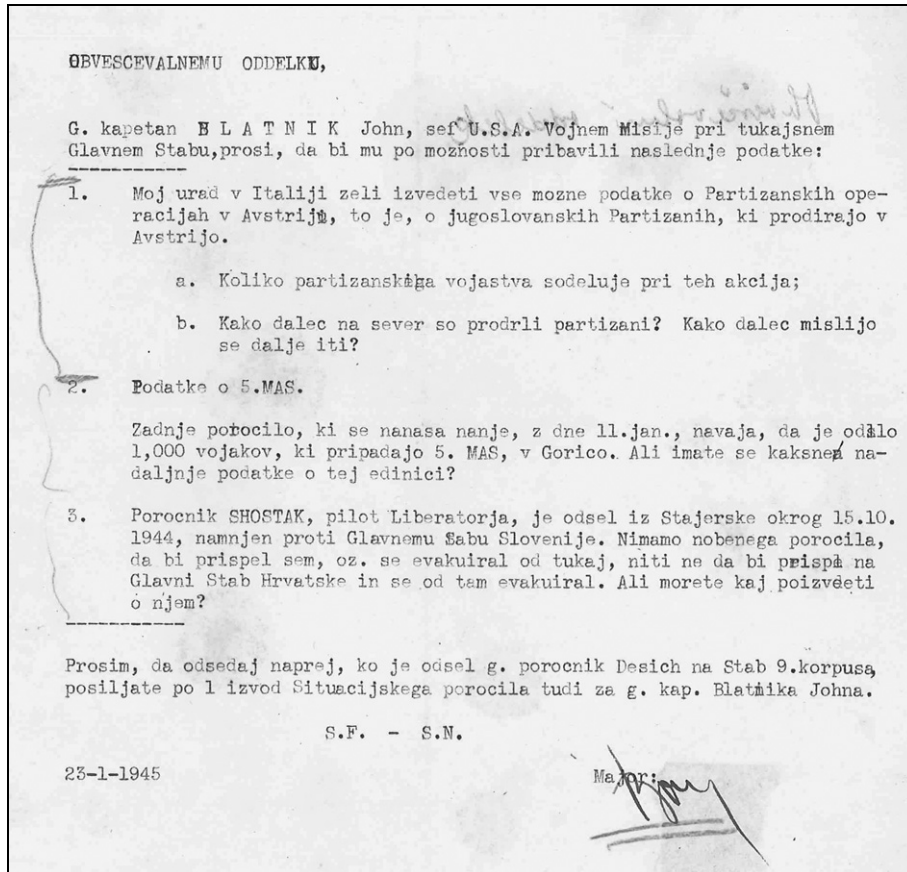
Sovjete omenja kot hladne, vzvišene in zadržane. Največkrat so se srečevali ob uradnih priložnostih. Stike s Sovjeti so jim ovirali partizani, ki so zahtevali njihovo spremstvo ob vsakem poskusu navezovanja stikov. Nazadnje je bil po nekaj obiskih led prebit in vzpostavili so prijateljske odnose. Blatnik navaja, da so se aprila 1945 odnosi med Američani in partizani izboljšali, kar je bila posledica dobrih ameriških odnosov s Sovjeti, še posebej po srečanju ameriških in sovjetskih čet v Nemčiji. Po Blatnikovem mnenju so Sovjeti dosti bolj spoštovali Američane, saj so bili navdušeni nad veliko močjo in veličino, ki so jo ZDA odigrale v vojni. Spmembe v odnosih so se odražale tudi na terenu, saj so se naenkrat Američani lahko svobodnejše gibali ter obiskovali domačine in svoje sorodnike. Partizani so bili veliko bolj pozorni na morebitno »špijonažno« delovanje britanskih obveščevalnih služb in njihovih misij kot pa ameriške obveščevalne službe (Biber, 1988, 208–209).

Blatnik je za svoje nadrejene sestavil tudi predloge o izboljšanju dela na terenu, ki so vsebovali zahteve po zvišanju njihovih činov, saj so ameriški častniki nosili nižje čine kot sovjetski in britanski. To so partizani pogostokrat jemali kot omalovaževanje in podcenjevanje njihovega gibanja. Predlagal je boljše povezave med skupinami na terenu in bazo v Italiji ter zahtevo po obveščanju osebja v misijah o sprotnih dogodkih. Izrazil je predloge za jasnejšo politiko o tem, kaj zavezniške misije smejo in česa ne smejo početi pri nižjih partizanskih štabih. Blatnikov zaključek poročila nam jasno izraža slabo sodelovanje med poveljstvi zavezniških misij, saj so nekateri poveljniki ameriških in britanskih misij od svojih nadrejenih štabov prejeli kontradiktorne usmeritve in tudi zahteve po istih obveščevalnih informacijah, ki so jih naslavljali na partizanske štabe. Tako so britanske in ameriške misije hkrati naslavljale zahtevke za iste informacije, kar je partizanske obveščevalce velikokrat spravilo v nejevoljo in odpor (Biber, 1988, 210–211).

BLATNIK KOT VODJA AMERIŠKE MISIJE ARROW V GLAVNEM ŠTABU NOV IN POS

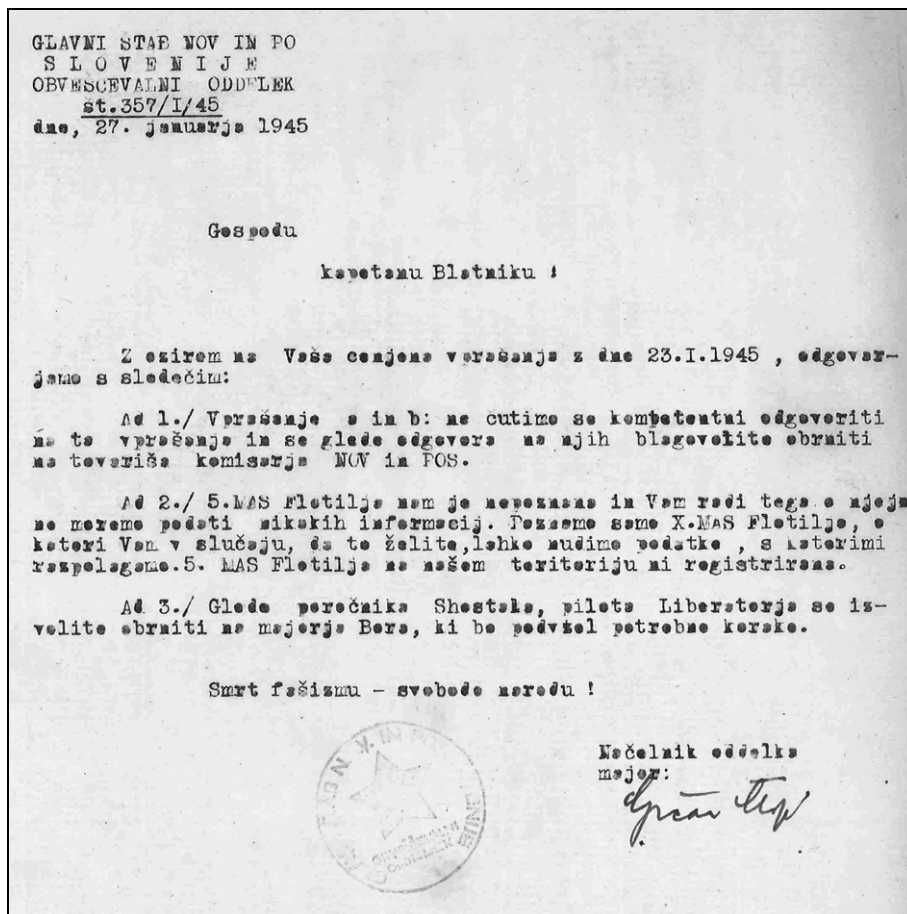
Po prevzemu vodstva misije Arrow v Glavnem štabu NOV in POS se je Blatnik aktivno vključil v vsakodnevno poročanje o vojaški situaciji v Sloveniji. V dnevni depešah je Blatnik pošiljal obveščevalne informacije o lokacijah, premikih in identifikaciji posameznih sovražnih enot, večkrat pa je tudi napisal seznam potrebne materialne pomoči. Zato je Blatnik kmalu po prevzemu vodstva ameriške vojaške misije prosil za dodatno materialno pomoč, in sicer za radijski sprejemnik, bencinski generator, baterijo za radijski sprejemnik, voltmeter in druge pripomočke (NARA, 3). 23. januarja 1945 je Blatnik prosil bazo OSS za podatke o številčnosti partizanskih enot in o njihovih načrtih glede prodora v Avstrijo. Na te zahteve mu partizanski obveščevalci niso hoteli odgovoriti, ker se niso čutili primerne odgovoriti, zato so ga usmerili, naj se za odgovor rajši obrne na komisarja NOV in POS. Iz odgovorov raz-

beremo, da je Glavni štab NOV in POS pošiljal vse potrebne informacije o sovražniku, njegovih aktivnostih in namelih, ničesar pa o partizanskih političnih načrtih in njihovi številnosti (Biber, 1991, 22; AS, 1).

Sl. 1: Dopis kapetana Blatnika obveščevalnemu oddelku Glavnega štaba Narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 23. 1. 1945 (AS, 1). Objavljeno z dovoljenjem Arhiva Republike Slovenije.

Fig. 1: Letter of Captain Blatnik to the Headquarters of the National Liberation Army and Partisan Detachments of Slovenia, 23. 1. 1945 (AS, 1). Published with permission of the Archives of the Republic of Slovenia.

Sl. 2: Odgovor obveščevalnega oddelka Glavnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije gospodu kapetanu Blatniku, 27. 1. 1945 (AS, 1). Objavljeno z dovoljenjem Arhiva Republike Slovenije.

Fig. 2: Answer of the Headquarters of the National Liberation Army and Partisan Detachments of Slovenia to Captain Blatnik, 27. 1. 1945 (AS, 1). Published with permission of the Archives of the Republic of Slovenia.

Februarja 1945 je Arthur M. Cox pisal šefu tajnega obveščevalnega delovanja OSS v Sredozemlju (Secret Intelligence Mediterranean Theater of Operations – SI MEDTO) o tem, da bi bilo potrebno zmanjšati število OSS osebja v Jugoslaviji. Predlagal je, naj se opustijo vse aktivnosti OSS, ki niso pomembne ali se podvajajo z

britanskimi. Kmalu za tem, 5. marca 1945, je Blatnik prosil nadrejene v jugoslovanski sekciji OSS za dovoljenje za krajši odhod v ZDA, saj je imel obveznosti kot član senata ameriške zvezne države Minnessota, vendar so mu prošnjo zavrnil. Menil je, da bi ga v času njegove odsotnosti lahko zamenjali z ustreznim častnikom za zvezo. Poleg tega je zapisal, da so se odnosi v Glavnem štabu NOV in POS umirili in da je atmosfera dosti bolj prijazna. Marca 1945 je bilo gibanje misije še vedno omejeno, imeli so malo stikov z nižjimi častniki, partizani in civilnim prebivalstvom. Kot smo izvedeli v prejšnjem poglavju, so se odnosi s partizani izboljšali že naslednji mesec.

Kot pri večini zavezniških častnikov je bila tudi Blatnikova naloga, da poskrbi za sestreljene zavezniške pilote. Tako je 28. marca 1945 poizvedoval pri Glavnem štabu NOV in POS o sestreljenem zavezniškem pilotu Larryju Usherju, o katerem Glavni štab ni imel podatkov. Prav tako so ga v marcu in aprilu zanimali rezultati bombardiranja Maribora, nemški načrti v Istri, razmestitve nemških protiletalskih topov, lokacije SS- divizij, pripadniki Decima Mas (X-MAS),⁴ promet na železniških progah, prevozi nafte v Nemčijo in lokacije nemškega glavnega stana v bolnišnici v Sežani. Zaradi zahtevkov, ki so bili pretežno vojaške obveščevalne narave, je zahtevane informacije tudi dobil (AS, 1).

S približevanjem konca vojne je ozemlje Julijske krajine postajalo vedno bolj pomembno za Nemce in kolaboracionistične enote. Februarja 1945 se je število nemških vojakov v Julijski krajini zmanjšalo, ker so nekatere enote že odšle proti severu v Avstrijo, vendar je že naslednji mesec na Goriško in Tržaško prišlo precej novih enot. Tako je aprila 1945 Blatnik obveščal nadrejene, da se bodo Nemci zoperstavili vsakemu poskusu anglo-ameriškega izkrcanja na Primorskem. Zanimale so ga tudi spremembe, ki so nastopile na osvobojenih ozemljih od februarja dalje, saj je vrhovno poveljstvo zavezniških enot zanimalo, katera so varna območja, primerna za doskok v primeru letalske nesreče (Bajc, 2006, 327, 359; NARA, 6).

Blatnik je zaznal tudi vedno večja partizanska nasprotovanja proti zahodnim zaveznikom in partizansko povečevanje Sovjetske zveze. Dne 18. aprila 1945 je v svojem obveščevalnem poročilu ugotavljal, da je Rdeča armada glavni favorit slovenskih partizanov. Sodeloval je tudi pri formalnih večerjah in mitingih, kjer je imel možnost opazovati navdušenje partizanov nad Sovjetsko zvezo, medtem ko se je v zvezi z ZDA in Veliko Britanijo omenjala le materialna pomoč. Nobene besede ni bilo o britanskih in ameriških prispevkih v vojni proti silam osi. Po Blatnikovem mnenju je bil politični komisar Boris Kidrič ključna oseba, ki je vodila prosovjetsko propagando. Opozarjal je, da so slovenski partizani trdno odločeni zasesti in priključiti Trst, Koroško, Primorsko in jih vključiti v novo državo (NARA, 9).

4 X-MAS je bila posebna vojaška enota mornarice Italijanske socialne republike (RSI), ki je dobila ime po italijanskem protipodmorniškem bojnem čolnu MAS.

Partizansko vodstvo ni želelo, da bi zahodni zavezniki izvedeli za njihovo dejansko moč in lokacije posameznih enot, ki so proti koncu vojne želele zasesti slovenske etnične meje. Vsa vprašanja ameriških in britanskih častnikov za zvezo, ki so se navezovala na vprašanja ozemeljskih aspiracij partizanske vojske in gibanja posameznih partizanskih enot, so pri partizanskih obveščevalcih velikokrat naletela na gluha ušesa. Zaznal je tudi izgubo samostojnosti slovenskih partizanskih enot, ki so bile vključene v 4. armado, o čemer je tudi pisal 1. maja 1945. Ta dan je Blatnik poročal, da je Jugoslovanska armada zavzela ključne sovražnikove položaje ob železniški progi Reka–Postojna in da je prodrla v Trst. Imel je vtis, da 4. armada določa vse vojaške operacije v Sloveniji in da slovenski Glavni štab sledi njenim načrtom. 4. maja 1945 je poročal, da je prišel v Ajdovščino in da bo 5. maja odšel proti Gorici, kamor naj bi prišel tudi slovenski Glavni štab. 8. maja 1945 je Blatnik odšel proti Trstu, kamor se je vrnil še 13. in 18. maja 1945, potem pa je Trst zapustil in odšel v Caserto. Po Blatnikovih navedbah se je slovenski Glavni štab premikal v veliki tajnosti in ni dajal informacij o premikih v prihodnjih dneh. Po dolgem času je tudi imel popolno svobodo gibanja in komunikacije z ljudmi, ki so bili veseli, da je konec italijanske nadoblasti. Istega meseca naj bi Blatnik dobil navodilo, naj poroča o dilemi: »Tito ali Slovenija?«. Glede tega Biber v svoji dokumentaciji odgovora ni našel (NARA, 4; 5; Biber, 1995, 263). Problematika verodostojnosti Blatnikovih obveščevalnih poročil je bila v tem, da je v obdobju, ko je deloval kot vodja misije Arrow pri Glavnem štabu, prejemal vse obveščevalne informacije na osnovi izvlečkov, posredovanih s strani partizanskih obveščevalcev. Vsa obveščevalna poročila so torej zbirali in selekcionirali partizani in ne Blatnik, saj se sam ni smel svobodno gibati in zbirati informacij.

Ob koncu vojne je OSS iz Jugoslavije umaknila vse svoje obveščevalne skupine, razen tržaške, saj je Trst postajal prizorišče novega konflikta hladne vojne. Za območje Trsta je bil določen ameriški podpolkovnik Franklin Lindsay, na seznamu za Trst pa se je junija 1945 pojavil tudi Blatnik, ki se je tja vrnil iz Caserte kot član nove in večje skupine. Tržaška skupina OSS je imela številne težave, predvsem zaradi nasprotovanja britanskih tajnih služb, ki so na vsak način želele obveščevalni primat v Trstu. Tudi Dušan Biber ugotavlja, da so depeše OSS iz maja 1945 kazale na dramatično podobo o nesporazumih med britanskimi in ameriški obveščevalci. Britanci so imeli v Trstu, za razliko od Američanov, številne službe in prikrite agente (Biber, 1992, 132; Bajc, 2006, 327).

Poleg tega, da je Blatnik pomagal pri demobilizaciji nekaterih Slovencev iz OSS, je sodeloval tudi pri iskanju pogrešanih oseb, ki naj bi jih zaprle nove jugoslovanske oblasti. Tako sta starša tržaškega poročnika Vinizia Laga prosila Blatnika, da poizve, kje je njun sin, saj sta se bala, da so ga 1. maja 1945 na poti med Vidmom in Trstom aretirale jugoslovanske oblasti in poslale v koncentracijsko taborišče. Vinizio Lago je bil namreč šef misije, ki naj bi bila povezana z italijansko vojaško obveščevalno

službo SIM⁵ (Servizio Informazioni Militare), ki je bila septembra 1944 poslana z juga Italije na Videmsko, kjer bi vzpostavila stik med italijanskim odporništvom Videmske in Primorske ter vlado in vojaškimi krogi na jugu. Laga naj bi edini zagotavljal zvezo med tržaškimi protifašističnimi protiitalijanskimi krogi in vojaškimi krogi na jugu Italije, hkrati pa je vzdrževal zveze med italijanskimi nekomunističnimi partizani »ozopovci« in Narodnoosvobodilnim odborom za Julijsko krajino CLNG (Comitato di liberazione nazionale Giuliano). Laga naj bi 1. maja 1945, na poti med Vidmom in Trstom, ubili garibaldinci, vendar okoliščine njegove smrti še vedno niso pojasnjene (NARA, 13; Bajc, 2006, 204–206).

Po koncu vojne je Blatnik že deloval izven partizanskega štaba, zato se je spremenila tudi narava njegovih obveščevalnih sporočil, ki so postajala kritičnejša do slovenskih partizanov. Poročal je tudi o ukrepih novih partizanskih oblasti, ki naj bi zapirale in likvidirale številne »morebitne« nasprotnike novega jugoslovanskega režima. 25. avgusta 1945 je podpolkovniku Chapinu posredoval informacije, dobljene na osnovi pripovedovanja 45 oseb, ki so pribežale v Trst ali ga obiskale. Ne-preverjeni ustni viri so navajali, da naj bi bilo v Ljubljani po osvoboditvi zaprtih med 16.000 in 20.000 oseb in da so partizani pobili od 32.000 do 36.000 Slovencev, kar so zagotovo pretirane navedbe. Med zaprtimi osebami so kasneje gotovo številne izpustili, medtem ko sta številki o 32.000 do 36.000 pobitih vprašljivi, saj je Blatnik dobil te številke na osnovi ustnih virov, ki jih danes ne moremo podpreti z arhivskimi dokumenti. Te pripovedi je Blatnik, brez lastnega komentarja o njihovi verjetnosti in verodostojnosti, v povzetku posredoval po vojaško-obveščevalni liniji, ameriška ambasada v Rimu pa je kopijo tega poročila priložila svojemu poročilu State Departmentu 9. oktobra 1945. Odzivov State Departmenta na poročilo ameriške ambasade v arhivskem gradivu zaenkrat še ni mogoče najti (Biber, 1992, 134).

SKLEP

Kljub temu, da se Blatnika v arhivih OZNE omenja kot nasprotnika NOG, je slednji veliko pripomogel k skupnemu prispevku NOG in zaveznikov v skupnem boju proti silam osi. Blatnik je bil ves čas kritičen opazovalec dogajanj okrog sebe, saj si je upal kritizirati tako partizansko vodstvo kot svoje nadrejene. Zavedal se je, da si NOG želi z revolucijo zagotoviti oblast in da so voditelji omenjenega gibanja komunisti, hkrati pa se je tudi zavedal, da je partizanski boj ključen za poraz sil osi v Jugoslaviji. Po vojni je Blatnik večkrat obiskal Slovenijo in svoje sorodnike na Dolenjskem. Leta 1996, pet let po svoji smrti, je posthumno prejel Zlati častni znak

5 Gre za italijansko vojaško obveščevalno službo, ki je po kapitulaciji Italije prešla na stran Anglo-Američanov. Po nekaterih podatkih naj bi Lagovo misijo poslala tudi ISLD, in sicer z nazivom Patriot.

svobode Republike Slovenije za zasluge v dobro slovenskemu narodu med drugo svetovno vojno in po njej ter za krepitev prijateljstva med ZDA in Republiko Slovenijo, še posebej v času slovenskega osamosvajanja.

A CONTRIBUTION TO AN UNDERSTANDING OF THE ACTIVITIES
OF JOHN BLATNIK, AN AMERICAN OFFICER IN SLOVENIA, DURING
THE WAR

Blaž TORKAR

Military Museum of the Slovenian Armed Forces, Engelsova 15, SI-2000 Maribor

e-mail: Blaz.Torkar@mors.si

SUMMARY

The Slovene-American Captain John Blatnik served as the leader of Arrow, the American mission in the Headquarters of the National Liberation Army (NLA) and Partisan Detachments of Slovenia (PDS). He began his journey in 1944 in Croatia as a member of a team to rescue airmen and went on to become a leader of the OSS intelligence service. In the documentation of OZNA there is a considerable amount of data on Blatnik and his activities during the war. He was under constant surveillance by OZNA and was labelled as an adversary of the National Liberation Movement (NLM). After coming to the OSS Headquarters in Bari, he wrote an interesting report concerning his service in Yugoslavia in which he described and analysed in chronological order the military-political situation in Slovenia. His mission took place in the NLA and PDS Headquarters and in the Headquarters of the VIIth corpus. Among other things, he gave an analysis of relations between partisans, the allied forces and the Soviet missions. The report presented to his superiors also contains suggestions concerning the improvement of field operations. He sent the data regarding the location, maneuvers and identity of enemy forces to the OSS Headquarters and requested additional financial support on several occasions. Among other things, his mission was to take care of allied airmen shot down over enemy lines. He was particularly interested in the military-political situation in the Julian March, where he reported from at the end of the war. He also cooperated with Slovene paratroopers from the OSS, who hold him in fond remembrance, as he contributed a great deal to their demobilisation on the part of Americans at the end of the war.

Key words: John Blatnik, OSS, OZNA, intelligence services, military mission, WW2

VIRI IN LITERATURA

- AS, 1** – Arhiv Republike Slovenije (AS), AS 1851, t. e. 67/I, a. e. 1808, februar 1945, marec 1945, Gospodu kapetanu Blatniku.
- AS, 2** – AS, AS 1931, t. e. 742, 301-88/ZA, Ameriška vojaška misija pri GŠS (AVM GŠS), Blatnik, III 18172.
- AS, 3** – AS 1931, t. e. 742, 301-88/ZA, AVM GŠS, Rekonstrukcija ameriških misij in »comandusov«, III 181812.
- AS, 4** – AS 1931, t. e. 742, 301-88/ZA, AVM GŠS, Rekonstrukcija ameriške misije iz dobe NOB, Blatnik John – poročilo, III 0014790, III 182967.
- NARA, 1** – The National Archives and Records Administration Washington D. C. (NARA), gradivo Office of Strategic Services: Record Group (RG) 226, Entry (E) 92, Box (B) 88, Folder (F) 14, Yugoslavia, okoli 1942.
- NARA, 2** – NARA, RG 226, E 136, B 22, F 229, 17. 1. 1945.
- NARA, 3** – RG 226, E 136, B 22, F 229, Arrow No. 2778, 18. 1. 1945.
- NARA, 4** – RG 226, E 139, B 38, F 245, Arrow No. 87, 1. 5. 1945.
- NARA, 5** – RG 226, E 139, B 38, F 245, Arrow No. 89, 4. 5. 1945.
- NARA, 6** – RG 226, E 139, B 38, F 249, Arrow No. 87, 1. 5. 1945.
- NARA, 7** – RG 226, E 144, B 96, F 15, Personnel with IAMM, 4. 3. 1944.
- NARA, 8** – RG 226, E 154, B 22, F 306, Intelligence cables received from field agents during the period August 1 to December 15, 1944.
- NARA, 9** – RG 226, E 154, B 25, F 332, Intelligence Report, 18. 4. 1945.
- NARA, 10** – RG 226, E 154, B 25, F 348, Report of Captain John A. Blatnik on his duty tour in Yugoslavia (Croatia and Slovenia), During the period August – September 1944 and November 1944 – May 1945.
- NARA, 11** – RG 226, E 154, B 25, F 367, Michael Hollinger.
- NARA, 12** – RG 226, E 190, B 168, F 121, Michael Hollinger, 4. 3. 1945.
- NARA, 13** – RG 331, E BUS Zone, B 872, F 59, Oreste Lago for Blatnik, 30. 7. 1945.
- Bajc, G. (2006):** Operacija Julijska krajina. Koper, Založba Annales.
- Bajc, G. (2008):** Anglo-američani in sabotaže slovenskih partizanov na južni železnici. Acta Histriae, 16, 3. Koper, 343–358.
- Biber, D. (1988):** Poročilo o službovanju v Jugoslaviji (na Hrvaškem in v Sloveniji) od avgusta 1944 do septembra 1944 in od novembra 1944 do maja 1945). Borec, 40, 2. Ljubljana, 199–211.
- Biber, D. (1991):** Zavezniške in sovjetske misije ter obveščevalne službe v NOB. Borec, 43, 1–3. Ljubljana, 77–138.

- Biber, D. (1992):** Mednarodni zapleti ob koncu druge svetovne vojne (ocene in poročila ameriških obveščevalcev, OSS). Prispjevki za novejšo zgodovino, 32, 1–2. Ljubljana, 125–137.
- Biber, D. (1995):** Federalna državnost Slovenije v zavezniških dokumentih do maja 1945. V: Slovenci in država. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU. Ljubljana, SAZU, 261–267.
- Brown, A. C. (1976):** The Secret War Report of the OSS. New York, Berkley Publishing Corporation.
- Chalou, G. C. (ur.) (1991):** The Secrets War: The Office of Strategic Services in World War II. Washington, NARA.
- Dornik Šubelj, L. (2006):** Fieldingova misija v zapisih OZNE. Prispjevki za novejšo zgodovino, 46, 2. Ljubljana, 81–92.
- Ferenc, T. (1983):** Poročilo Franklina Lindsaya o misiji na Štajerskem 1944. leta, opombe. Borec, 35, 2. Ljubljana, 99–114.
- Ford, K. (1992):** OSS and the Yugoslav Resistance 1943–1945. Texas, Texas A&M University Press.
- Jevnikar, I. (ur.) (2000a):** Iz arhivov in predalov: Iz italijanskega taborišča med padalce OSS. I del. Zgodba Marijana Česnika. Mladika, 44, 7–8. Trst, 173–175.
- Jevnikar, I. (ur.) (2000b):** Iz arhivov in predalov: Iz italijanskega taborišča med padalce OSS. II del. Zgodba Marijana Česnika. Mladika, 44, 9. Trst, 203–205.
- Lindsay, F. (1998):** Ognji v noči. Z OSS in Titovimi partizani v medvojni Jugoslaviji. Ljubljana, Društvo partizanska knjiga.
- Kloman, E. H. (2005):** Assignment Algiers. With the OSS in the Mediterranean Theater. Annapolis, Naval Institute Press.
- O'Donnel, P. K. (2004):** Operatives, Spies and Saboteurs. The Unknown Story of the Man and Women of World War II's OSS. New York, Free Press.
- Roosevelt, K. (1976):** War Report of the OSS. New York, Walker.
- Smith, B. F. (1991):** The Shadow Warriors. OSS and the Origins of the CIA. New York, Basic Books.
- Smith, R. H. (1972):** OSS. The Secret History of America's First Central Intelligence Agency. Los Angeles, University of California Press.